

Penguin
Random
House

Original Title: What's Where on Earth? Atlas
Copyright © Dorling Kindersley Limited, 2017, 2023
A Penguin Random House Company

Dizaineriai David Ball, Chrissy Barnard, Mik Gates,
Spencer Holbrook, Kit Lane

Iliustratoriai Adam Benton, Stuart Jackon-Carter,
Jon@kja-artists

Kartografai Simon Mumford, Encompass Graphics
Viršelio dizainerė Juhi Sheth

Išleido leidykla „Briedis“
Parodų g. 4, LT-04133 Vilnius, Lietuva
www.briedis.lt, info@briedis.lt

© Vertimas iš anglų kalbos, Rima Čeliauskaitė, 2024
© Leidykla „Briedis“, 2024

Redaktorė Ingrida Daračienė
Korektorė Auksė Matiukė
Maketuotojas Marius Čeponis

Šį kūrinių draudžiama atgaminti bet kokia forma ar būdu, viešai skelbti, taip pat padaryti viešai prieinamą kompiuterių tinklais (internete), išleisti ir versti, platinti jo originalą ar kopijas: parduoti, nuomoti, teikti panaudai ar kitaip perduoti nuosavybėn.

Draudžiama šį kūrinių, esantį bibliotekose, mokymo ir mokslo įstaigų bibliotekose, muziejuose arba archyvuose, mokslinių tyrimų ar asmeninių studijų tikslais atgaminti, viešai skelbti ar padaryti visiems prieinamą kompiuterių tinklais tam skirtuose terminaluose tų įstaigų patalpose.

Bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos integralios bibliotekų informacinės sistemos (LIBIS) portale ibiblioteka.lt.

ISBN 978-609-494-114-6

Spausdinta Slovakijoje

www.dk.com

TURINYS

Ankstyvoji Žemė

Ižanga	6
Prieš 500–380 mln. metų	8
Prieš 300–220 mln. metų	10
Prieš 180–80 mln. metų	12
Prieš 40 mln. metų – iki šių dienų	14

Šiaurės Amerika

Valstybės ir sienos	18
Kraštovaizdis	20
Įdomūs faktai	22
Gyventojai	24
Didysis Kanjonas	26
Lankytinos vietos	28
Klimatas	30
Laukiniai gyvūnai	32
Naktį	34

Pietų Amerika

Valstybės ir sienos	38
Kraštovaizdis	40
Įdomūs faktai	42

Gyventojai	44
Amazonės baseinas	46
Lankytinos vietos	48
Klimatas	50
Laukiniai gyvūnai	52
Naktį	54

Afrika

Valstybės ir sienos	58
Kraštovaizdis	60
Įdomūs faktai	62
Gyventojai	64
Didysis Lūžių slėnis	66
Lankytinos vietos	68
Klimatas	70
Laukiniai gyvūnai	72
Naktį	74

Europa

Valstybės ir sienos	78
Kraštovaizdis	80
Įdomūs faktai	82
Gyventojai	84
Alpės	86
Lankytinos vietos	88
Klimatas	90
Laukiniai gyvūnai	92
Naktį	94

Azija

Valstybės ir sienos	98
Kraštovaizdis	100
Įdomūs faktai	102
Gyventojai	104
Himalajai	106
Lankytinos vietos	108
Klimatas	110
Laukiniai gyvūnai	112
Naktį	114

Australija ir Okeanija

Valstybės ir sienos	118
Kraštovaizdis	120
Įdomūs faktai	122
Gyventojai	124
Naujoji Zelandija	126
Lankytinos vietos	128
Klimatas	130
Laukiniai gyvūnai	132

Kengūra

Poliariniai regionai

Antarktida	136
Arktis	138

Vandenynai

Ramusis vandenynas	142
Atlanto vandenynas	144
Indijos vandenynas	146

Šaltiniai

Pasaulio valstybės	150
Terminų žodynas	156
Rodyklė	158
Padėka	160

Pietų ašigalis

ANKSTYVOJI ŽEMĖ

Žemė pradėjo formuotis, kai atsirado Saulė – prieš 4,6 milijardo metų. Netoliese sprogusi žvaigždė sukėlė didžiulį tarpžvaigždinių dulkių debesį. Iš jų pirmiausia susiformavo Saulė, o tada iš aplinkinių likučių – ir Saulės sistemos planetos. Nuolaužoms sukibus ir pamažu ėmus didėti, dėl gravitacijos planetos virto rutuliais. Vienas iš jų buvo mūsų planeta Žemė, uolingas gaublys su išsilydžiusio metalo branduoliu ir plonu apvalkalu paviršiuje, vadinamu pluta. Vidiniai Žemės sluoksniai atsirado ankstyvuju formavimosi laikotarpiu. Išsilydžiusio Žemės branduolio karštis pluta, sudarytą iš didelių uolienos gabalų, vadinamų tektoninėmis plokštėmis, versdavo nuolat judėti. Šioms plokštėms judant ir trankantis vienai į kitą, kildavo žemės drebėjimai, išsiverždavo ugnikalniai, formavosi kalnų grandinės ir ištisi žemynai. Taip susidarė sąlygos gyvybei atsirasti.

Ši iliustracija vaizduoja Žemės formavimosi seką: nuo sukibusių mažų uolienų dalelių ir dulkių iki planetos, turinčios savo atmosferą.

Atmosfera
Ore buvo daug anglies dioksido. Atmosferos slėgis buvo didesnis nei dabar, todėl vanduo išlikdavo skystas net ir kur kas aukštesnėje temperatūroje už šiandieninę virimo temperatūrą.

Debesys
Danguje, panašiai kaip ir šiandien, matyti debesys, sudaryti iš vandens lašelių.

Pirmieji vandenynai
Skystas vanduo, kuriame atsirado pirmoji gyvybė, nuolatiniiais vandenynais tapo maždaug prieš 4,4–4,2 milijardo metų.

Prieš 3,5 milijardo metų

Ankstyvoji Žemė buvo visai nepašai į šiandieninį pasaulį. Kol atmosferoje dar nebuvo susiformavusio ozono sluoksnio, sausuma buvo neapsaugota nuo svilinančios Saulės radiacijos ir milijardus metų išliko negyva. Užtat giliuose vandenynuose ir sekliose jūrose atsirado tinkamos sąlygos gyvybei.

Lavos srautas
Po susidūrimų su asteroidais kildavo vulkaninis aktyvumas, o kraterius užpildydavo lava.

Uždari vandenynai
Vėstančiose jūrose, atskirtose nuo visoje planetoje vykstarčios sumaišties, susidarė sąlygos, kuriose galėjo atsirasti pirmosios gyvybės formos.

Vulkaninis aktyvumas
Ugnikalniai išspjauzdavo mineralus, kurie ramesnėse vietose tapo dalelėmis, reikalingomis gyvybei sukurti.

Vėlyvasis kosminis bombardavimas

Jis prasidėjo maždaug prieš 4,1 milijardo metų ir tęsėsi 200 milijonų metų. Daugybė asteroidų trenkėsi į Saulės sistemos planetas, tarp kurių buvo ir Žemė. Šis periodas vadinamas vėlyvuju kosminiu bombardavimu.

ŠIAURĖS AMERIKA

Šiaurės Amerika iš kosmoso
Šiaurės Amerika – didžiulis žemynas, dominuojantis šiaurinėje vakarinio Žemės pusrutulio pusėje. Iš kosmoso aiškiai matyti Didieji ežerai ir Uoliniai kalnai.

Šiaurės Amerikos laisvosios prekybos susitarimas

Šiaurės Amerikos laisvosios prekybos susitarimas, dar vadinamas NAFTA, tai sutartis, kurią 1994-aisiais pasirašė Jungtinės Valstijos, Kanada ir Meksika. Taip siekiama pagerinti šių trijų šalių prekybinius ryšius.

Valstybės ir sienos

Didžiausią Šiaurės Amerikos žemyno dalį užima Kanada – antra pagal dydį šalis pasaulyje – ir Jungtinės Amerikos Valstijos, kuriose yra daugiausia gyventojų šiame žemyne. Septynios Centrinės Amerikos šalys kurį laiką praeityje kentėjo nuo skurdo ir karų, bet pastaraisiais metais čia vyrauja taika, o ekonomika pamažu atsigauna.

LEGENDA

- Sostinė
- Didmiestis

ARKTIES VANDENYNAS

Aliaska
Jungtinės Valstijos Aliaską iš Rusijos nusipirko 1867 metais už 7,2 milijono dolerių.

AZIJA

ALIASKA
Ankoridžas

Havajai
Vulkaninės Ramiojo vandenyno salos 1959 metais tapo 50-ąja JAV valstija.

PAGRINDINIAI FAKTAI

Sausumos plotas: 24 238 000 kv. km	Šalių skaičius: 23	Mažiausia šalis: Sen Kitsas ir Nevis – 261 kv. km
Gyventojų skaičius: 592 milijonai	Didžiausia šalis: Kanada – 9 984 670 kv. km	Gausiausiai gyvenama šalis: Jungtinės Amerikos Valstijos – 339 milijonas

Grenlandija
Nors Grenlandija – Danijos dalis, nuo 1979 metų ji yra savavaldė. Tai didžiausia sala pasaulyje.

Kanada
Kanada, didžiausia Šiaurės Amerikos valstybė, nepriklausomybę nuo Jungtinės Karalystės įgijo 1931 metais ir turi 10 provincijų.

JAV–Meksikos siena
Ši siena – dažniausiai kertama tarptautinė siena pasaulyje.

Skiriamoji linija
Panamos siena su Kolumbija ženklina ribą tarp Šiaurės ir Pietų Amerikos.

1 Denalis

6 194 metrų aukščio Denalis, esantis Aliaskos centrinėje pietų dalyje, yra aukščiausia viršūnė Šiaurės Amerikoje. Denalio pavadinimas kojukonų kalba reiškia „aukštas“ arba „didelis“. Šia kalba kalbėjo žmonės, gyvenę vietovėje aplink kalną.

4 Grenlandija

PAGRINDINIAI FAKTAI

1 Aukščiausia vieta:
Denalis, Aliaska, Jungtinės Amerikos Valstijos, – 6 194 m

Ilgiausia upė:
2 Misisipė, Jungtinės Valstijos, – 5 960 km

Didžiausias ežeras:
3 Aukštutinis ežeras, Jungtinės Valstijos / Kanada – 83 270 kv. km

4 Didžiausia sala:
Grenlandija – 2 130 800 kv. km

Grenlandijoje keturis penktadalius salos dengia nuolatinis ledo skydas.

Karibų salos
Salynas sudarytas iš daugiau nei 7 000 salų, salelių, rifų ir sekumų (žema salelė rifo paviršiuje iš koralų, uolienu ar smėlio).

Apalačų kalnai
Šie kalnai, susidarę maždaug prieš 400 milijonų metų, yra viena seniausių kalnų grandinių pasaulyje.

AZIJA

Kraštovaizdis

Šiaurės Amerika yra tarp Atlanto vandenyno rytuose ir Ramiojo vandenyno vakaruose. Ji tęsiasi nuo Arkties beveik iki pat pusiaujo pietuose. Prie šio žemyno taip pat priskiriama ir Grenlandija, didžiausia pasaulio sala.

Žemėlapis spalvos vaizduoja žemės aukštį pagal jūros lygį.

PIETŲ AMERIKA

Įdomūs faktai

Didžiausias ežeras: **Aukštutinis ežeras, JAV / Kanada**, – 83 270 kv. km

Giliausias ežeras

Didysis Vergų ežeras, Kanada, – **614 m**

Ilgiausi tuneliai

Geležinkelio tunelis

Makdonaldo kalno tunelis, Britų Kolumbija, Kanada, – 14,7 km

Metro linija

Angrinjonas–Onorė Bogranas (1-oji žalia linija), Monrealio metro, Kanada, – 22,1 km

Greitkelio tunelis

Tedo Viljamsso tunelis, Bostonas, Jungtinės Valstijos, – 4,2 km

KRIOKLIAI

● Srauniausias: **Niagaros krioklys, JAV / Kanada**, – 2 406,9 kub. m vandens per sekundę

Aukščiausias: **Oloupenos krioklys, Molokai, Havajai, JAV**, – 900 m

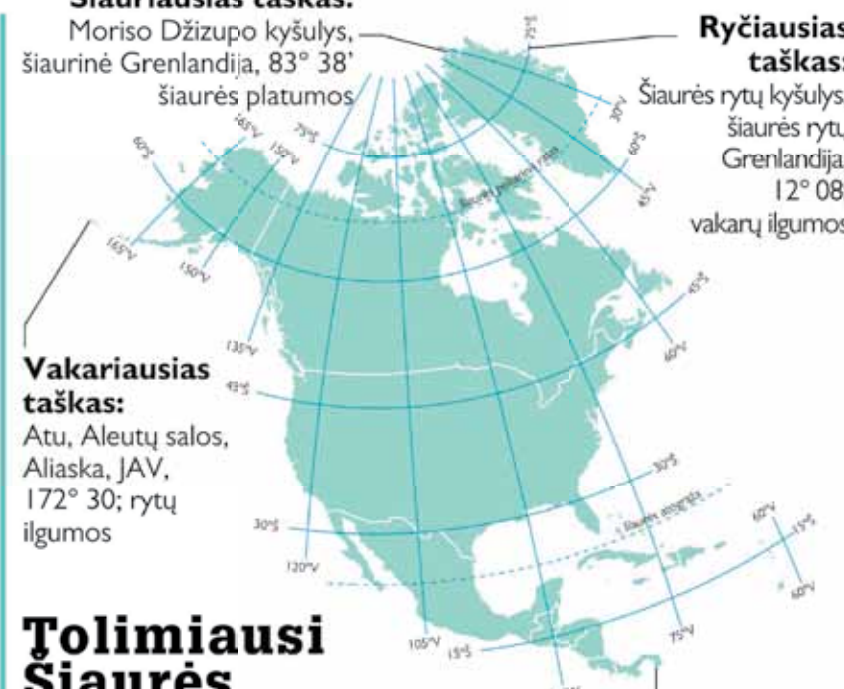
Šiauriausias taškas: Moriso Džizupo kyšulys, šiaurinė Grenlandija, 83° 38' šiaurės platumos

Ryčiausias taškas: Šiaurės rytų kyšulys, šiaurės rytų Grenlandija, 12° 08; vakarų ilgumos

Vakariausias taškas: Atu, Aleutų salos, Aliaska, JAV, 172° 30; rytų ilgumos

Tolimiausi Šiaurės Amerikos taškai

Piečiausias taškas: Asuero pusiasalis, pietryčių Panama, 7° 15' šiaurės platumos

10 laiko juostų

Aktyviausias ugnikalnis

Kilauėja, Havajai, Jungtinės Valstijos

7 Oficialios kalbos

Amerikos indėnų kalbos ■ **Kreolų** ■ Danų (Grenlandijoje) ■ **Olandų** ■ Anglų ■ **Prancūzų** ■ Ispanų

Greičiausias traukinys

Greičiausias traukinys Šiaurės Amerikoje yra Jungtinių Valstijų „Acela Express“, kuris gali pasiekti **240 km/h** greitį.

Judriausias oro uostas

Atlantos Hartsfildo–Džeksono tarptautinis oro uostas, Atlanta, JAV, **93 699 630** keleivių per metus

Ilgiausia pakrantė

Kanada – **202 080 km**

Ilgiausias tiltas

Pončartreino ežero tiltas, Luiziana, JAV, – **38,442 km**

Aukščiausias tiltas

Karališkojo Tarpeklio tiltas, Koloradas, JAV, – **291 m**

Didžiausias ledynas Beringo ledynas, Aliaska, JAV

Lankomiausi miestai (lankytojų per metus)

Niujorkas, JAV
13,1 milijono

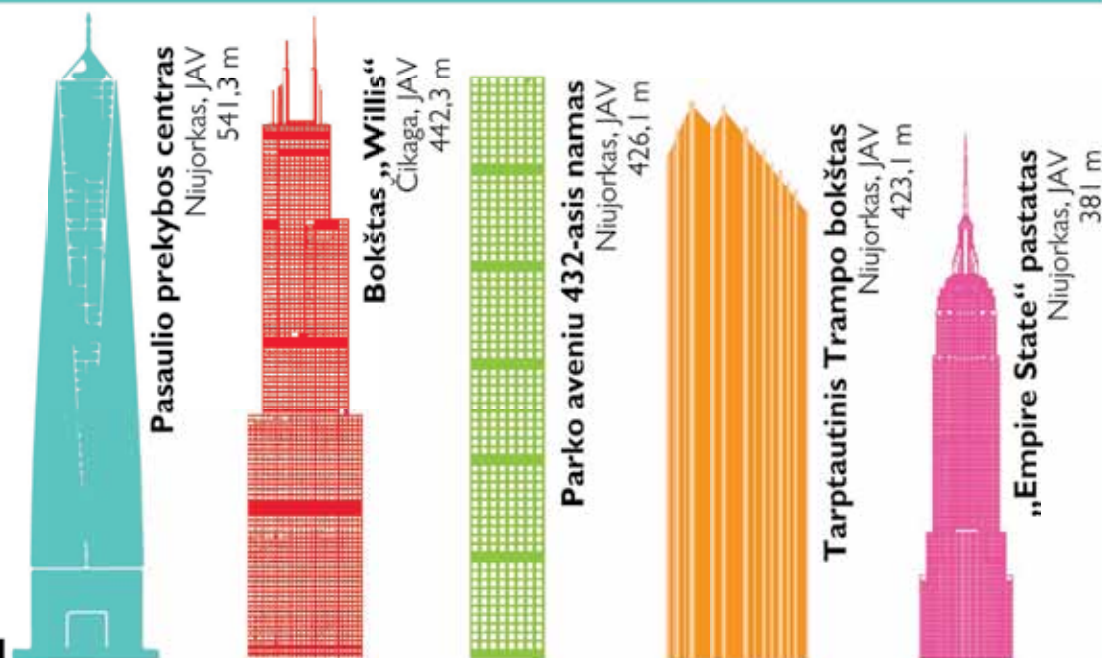
Majamis, JAV
8 milijonai

Los Andželas, JAV
7,1 milijono

Las Vegasas, JAV
6,6 milijono

Kankunas, Meksika
6,2 milijono

Aukščiausi pastatai

Didysis Kanjonas

Didysis Kanjonas, kurį prieš milijonus metų suformavo Kolorado upės tėkmė, yra stačiašlaitis kanjonas Arizonos valstijoje, Jungtinėse Valstijose. Jis yra 446 km ilgio, 29 km pločio plačiausioje vietoje ir siekia 1 857 metrų gylį.

Granito tarpeklis

Lankomiausia Didžiojo Kanjono vieta – daugelio plaustų maršrutų Kolorado upe per kanjoną pradžia.

Pietinis šlaitas

Būtent čia apie 90 procentų turistų pamato pirmuosius įspūdingus Didžiojo Kanjono vaizdus.

Spalvotoji dykuma

Rytiniame Didžiojo Kanjono pakraštyje esančios Spalvotosios dykumos plotas – 19 425 kv. km. Ji šitaip pavadinta dėl įvairiaspalvių uolų sluoksnių: nuo pilkos iki violetinės, nuo oranžinės iki rausvos.

Kolorado upė

Kolorado upė iš šaltinio Uoliniuose kalnuose teka 2 330 km, kerta Meksiką ir išteka į Kalifornijos įlanką.

Marmuro kanjonas

Ši vieta ženkliina Didžiojo Kanjono pradžia. Nepaisant pavadinimo, kanjone nėra jokio marmuro – savo vardą jis gavo dėl kalkakmenio sienų spalvos, primenančios marmurą.

Takapo kanjonas

Tai 160 km ilgio maršrutas Didžiojo Kanjono šiauriniame pakraštyje.

Grand Kanjon Vilidžas

Grand Kanjon Vilidžas, kuriame gyvenama nuo XIX amžiaus pradžios, iš pradžių buvo statomas aplink paskutinę Didžiojo Kanjono geležinkelio, kuriuo turistai atkeliavdavo iki vietos, stotį.

Šiaurinis šlaitas

Temperatūra šiauriniame šlaite paprastai žemesnė nei pietiniame šlaite, nes jis yra 300 metrų aukščiau.

Nacionalinis Kaibabo miškas

670 tūkstančių hektarų miškas, kuris ribojasi ir su šiaurine, ir su pietine Didžiojo Kanjono riba.

Kaibabo plynaukštė

Kaibabo plynaukštė
Siekianti 2 817 m aukštį, ši miškais apaugusi plynaukštė – tikras kontrastas dykoms žemumoms pietuose.

Gaidžio Skauterė
Takas tęsiasi į Didžiojo Kanjono šiaurę. Aukščiausia jo vieta – Gaidžio Skauterės uola 1 527 m aukštyje.